

ONI ŽIJÍ A JÁ O TOM PÍŠU

Jan Němec

Když bylo polskému novináři a spisovateli Mariuszi Szczygielovi šestnáct a ještě nebyl žádným novinářem ani spisovatelem, začal spolupracovat se skautským deníkem *Na przelaj*. Napsal tehdy v první polovině osmdesátých let několik reportáží ze života mladých gayů, o kterých toho v socialistickém a současně katolickém Polsku nikdo moc nevěděl. Už jako náctiletý prý oslovoval všechny možné lidi kolem sebe s tím, jestli může zachytit jejich příběh. „Jako by se naplnilo to správné společenské rozdělení,“ říká: oni žijí a já o tom píšu. Na své začátky teď vzpomíná v knize *Fakta musí zatančit*, již ovšem věnoval fenoménu literární reportáže vůbec.

Zhruba před patnácti lety byl Szczygiel v českých médiích všude. Autora *Gottlandu* (česky 2007) nešlo přehlédnout, jeho kniha literárních reportáží z československé historie vycházela v dalších a dalších dotiscích (ten zatím poslední má číslo dvacet). Nešlo přitom jen o kouzlo zrcadla nastaveného ze zahraničí, ve kterém se našinec vždy rád shlíží, potěšen tím, že se o jeho zemi někdo zajímá. Szczygiel upoutal i formou: zatímco v Česku psal literární reportáže možná tak Ota Pavel, v Polsku jde o vytříbený žánr s více než padesátiletou tradicí a Szczygiel patří k jeho mistrům. Po úspěchu *Gottlandu* pokračoval dalšími dvěma sequely s českou tematikou *Udělej si ráj* (2011) a *Láska nebeská* (2012), teprve v následující dvojici knih *Projekt: Pravda* (2016) a *Není* (2019) se posunul k osobnějším a zároveň obecnějším tématům hledání smyslu života a zpracovávání ztráty.

Fakta musí zatančit se však v autorově bibliografii řadí nejbližší k antologii *20 let nového Polska v reportážích*. Do té Szczygiel vybral nejzajímavější texty vzniklé po roce 1989. Představil se jako kurátor a podobnou roli na sebe bere i v novince. *Fakta musí zatančit* jsou částečně manuálem literární reportáže, částečně vyznáním lásky jednomu žánru. A protože toto vyznání neopomíjí jeho nejvýraznější představitele, dá se novinka velmi dobře použít i jako rozcestník dál. Třeba ke slavné reportáži

Mariusz Szczygiel
Fakta musí zatančit
přeložil Martin Veselka
Dokořán — Máj, Praha 2023
352 stran

Johna Herseyho z Hirošimy, jíž po druhé světové válce týdeník *The New Yorker* věnoval rozsah celého čísla a jež započala jeho novou éru; anebo si proslulé exempláře literárních reportáží připomenout alespoň díky hojným citacím. Použití knihy jako rozcestníku by ovšem usnadnil chybějící jmenný rejstřík.

Szczygiel přirozeně vychází z polské školy literární reportáže, takže se nejčastěji odvolává na jména jako Ryszard Kapuściński nebo Hanna Krallová. Páteř knihy tvoří tři rozsáhlé kapitoly věnované nejrůznějším aspektům reportáže od volby tématu přes styl vedení rozhovorů až po různé formální postupy, jak reportáž vystavět. Szczygiel je velmi konkrétní, srší příklady, neváhá s citací, není mu zatěžko zeptat se, jak to mají kolegové — pracuje zkrátka jako reportér, jehož tématem je reportáž. Jako určitá intermezza či případové

situace jsou pak do knihy vřazeny o poznání kritičtější kapitoly o Trumanu Capotem a jeho dokumentárním románu *Chladnokrevně* a o americké škole gonzo žurnalistiky, reprezentované jmény jako Hunter S. Thompson, Tom Wolfe či, volněji, Joan Didionová. Capotemu a v daleko větší míře proudu gonzo Szczygiel vyčítá egocentrismus, nezřízenou subjektivitu, a v důsledku toho nedostatek skutečného zájmu o druhého. Výtka je to srozumitelná, ba snadno doložitelná, opakuje se však až příliš často. Ve chvíli, kdy jí neujde ani Karl Ove Knausgård, který se také pokusil o několik literárních reportáží, samozřejmě svého druhu, působí to už trochu umanutě, zvlášť v kontrastu k výjimečné vstřícnosti a velkorysosti, kterou jinak Szczygiel vůči svým kolegům projevuje. Jinak řečeno: na empatii mají nárok všichni, až na ty, kteří empatii neprojevují.

Fakta musí zatančit obsahuje hned několik definic literární reportáže. Ta nejkratší, k níž se Szczygiel dopracoval až díky knize *Není*, zní: „Reportáž je neschopnost prožít vlastní existenciální zkušenosti skrze fikci.“ Je to dobrá definice, a jak je zřejmé z tématu tohoto čísla *Hosta*, zmíněný Knausgård by se pod ni okamžitě podepsal; ve skutečnosti by to totiž mohla být i definice jeho hexalogie *Můj boj*. Neschopnost prožít zkušenost skrze fikci stojí za oblibou jak literárních reportáží, tak dokumentů, autofikcí a dalších pomezích tvarů. Přestože jsou mezi nimi podstatné rozdíly, společné jim je, že nám dnes skutečně umožňují prožít zkušenost lépe než fikce — svou i druhých, anebo si zkušenost druhých přisvojit. Szczygielův tanec s fakty je působivý breakdance, v jehož pozadí ti nejlepší reportéři rapují o životě. ●

